

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Sayı: 5 • Haziran 2022 • 233-243
Issue: 5 • June 2022 • 233-243

Yeni Dini Hareketlerin Psikolojisi

Kızılgeçit, M. (2018). *Yeni dini hareketlerin psikolojisi*.
İstanbul: Marmara Akademi Yayınları, (149 s.)
Kızılgeçit, M.(2018). *The psychology of new religious movements*.
İstanbul: Marmara Akademi Publishing (149 p.)
ISBN: 9786056723056

Mustafa Atak

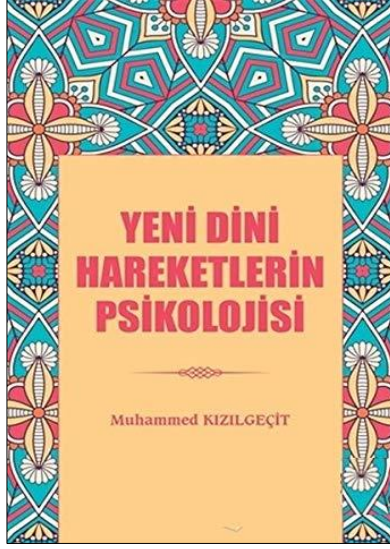
Öğr. Gör. Dr.
Erciyes Üniversitesi
Psikolojik Danışma ve Rehberlik Merkezi
E-posta: mustafaatak@erciyes.edu.tr
Orcid: 0000-0003-2913-411X
Kayseri / Türkiye

Instructor. Dr.
Erciyes University
Psychological Counseling and Guidance Center
E-mail: mustafaatak@erciyes.edu.tr
Orcid: 0000-0003-2913-411X
Kayseri / Turkey

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Makale Türü • Article Type
Geliş Tarihi • Received
Kabul Tarihi • Accepted

Kitap İnceleme • Book Review
13 Ağustos 2021 • 13 August 2021
08 Haziran 2022 • 08 June 2022

Ö z e t

Bu çalışmada, Muhammed Kızılgeçit'in Yeni Dini Hareketlerin Psikolojisi isimli kitabı incelenmiştir. Eser, din psikolojisi alanında yeni dini hareketleri psikolojik olarak değerlendiren ilk kitap olması nedeniyle önemlidir. Yazara göre sosyal bir gerçeklik olarak yeni dini hareketler; inançlarla düzenlenmiş, özelleştirilmiş ve bürokrasiye boğulmuş bir sosyal düzende; insanların sosyal ilişkilerini yeni tarzlarla tecrübe edebildikleri sosyal laboratuvar imkânı sunmaktadır.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Din psikolojisi • Yeni dini hareketler • Din değiştirme
Anlam arayışı • Kimlik arayışı

A b s t r a c t

In this study, the book of psychology of new religious movements by Muhammed Kızılgeçit was reviewed. It is invaluable because it is the first book to evaluate the new religious movements psychologically in the field of psychology of religion. According to the author, new religious movements as a part of social reality stand as a social laboratory and create an opportunity so that people in a religiously regulated, privatized, "bureaucracy-drenched" social order may experience their social relationships in new ways.

K e y w o r d s

Psychology of religion • New religious movements
Religious conversion • Search of meaning • Search for identity

1978'de Erzurum'un Tekman ilçesinde dünyaya gelen Doç. Dr. Muhammed Kızılgöçer ilköğrenimini Tekman'da, ortaöğrenimini Hınıs İmam-Hatip Lisesinde tamamlamıştır. Kızılgöçer, 1997'de Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde başladığı lisans öğrenimini 2002 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamamlamıştır. Yüksek lisansını, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Psikolojisi Anabilim Dalında "Haris el-Muhâsibi'de Dini Davranış Teorisi" adlı çalışmayla 2006'de, doktorasını ise aynı enstitüde "Yalnızlık Umutsuzluk ve Dindarlık İlişkisi" adlı çalışmayla 2011'de tamamlamıştır. Kızılgöçer 2002'de Diyanet İşleri Başkanlığında İmam-Hatip olarak göreve başlamıştır. 2004-2011 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığında öğretmenlik görevi yapmıştır. 2011'de Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Öğretim Üyesi olarak göreve başlamıştır. Dil eğitimi için 2015 yılında İngiltere/Eastbourn şehrinde bulunmuştur. 2018'te Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesine geçiş yapmış ve akademik etkinlikler çerçevesinde Suriye, Tunus ve Ürdün'de bulunmuştur. Halen adı geçen fakültede Din Psikolojisi Anabilim Dalında Doçent olarak görevine devam etmektedir. Aynı zamanda 05.11.2020 tarihinden itibaren dekan yardımcılığı görevini yerine getirmektedir. Kızılgöçer, evli ve iki çocuk babasıdır. Arapça ve İngilizce bilmektedir.

Yeni dini hareketleri anlama kaygısı ile başladığı araştırması esnasında konunun Batı'da din psikolojisi kitaplarında işlenmesine rağmen Türkiye'de din psikolojisi kitaplarında ele alınmadığını, sadece din sosyolojisi kitaplarında bir bölüm olarak işlendiğini belirten Muhammed Kızılgöçer, YDH'nin din psikolojisi kitaplarında da psikolojik açıdan incelenmesine vesile olacağı düşüncesiyle bu çalışmayı yaptığını ifade etmektedir.

Din ve modern dünya ilişkisinin birey ve toplumdaki karşılığı ve bu ilişkinin sürdürülme niteliği, sosyal bilimler sahasında oldukça ilgi çeken konulardandır. Özellikle Batı'da yapılan çalışmaların önemli bir kısmı Yeni Dini Hareketler ve bu konuyla ilişkili din değiştirme, kutsalın dönüş imkânı, dini çoğulculuk, dinlerin ve medeniyetlerin sonu gibi konular çerçevesinde şekillenmektedir. Farklı inanç ve ibadetlerle, farklı hayat tarzı ve değerlerle birlikte ortaya çıkan YDH'ler, bireyin düşünce dünyasını yeniden şekillendirmesi, kendisine farklı dini tecrübeler yaşatması ve dindarlık niteliğinde değişimlere sebep olması nedeniyle psikologların ilgisini çekmektedir.

Mistik bir ilgi neticesindeki maneviyat arayışı ve buna bağlı gelişen dindarlaşma eğilimi giderek öne çıkmaktadır. Moderniteyle birlikte artık birey, dünya ve varoluşla ilgili tasavvurunu tek bir ideoloji ya da

dinsel görüş üzerinden şekillendirmeyip dindarlıkla ilgisi olan unsurları da seküler bir hayat düzeni içerisinde rahatlıkla konumlandırabilmektedir. Burada yazarın gördüğü temel problemlerden birisi şudur: YDH tercihi, bir yandan dinsel çerçeveden bağımsız bir biçimde dönüşüm yaşanmasını ve kutsallık kategorisinin giderek dünyevileşmesini içermekte iken bir yandan da bir iyileşme sürecini nasıl öncelediği ile ilgili olmaktadır.

YDH'lere dâhil olan bireylerin, genellikle genç, iyi eğitilmiş, orta ve üst sınıflardan olup toplumun ayrıcalıklı sınıflarından geldiği, kültürel tuzaklara ve modern seküler toplumun maddi faydalarına sahip kesimi temsil ettiği vurgulanmaktadır. Buradaki problem bu insanların neden dinlerini terk ettikleri ve bu durumun dinlerin geleceği hakkında ne ifade ettiği. YDH'lere yönelik yaklaşım başlangıçta dönemin ruhuna uygun bir şekilde genellikle hoşgörülü olsa da bu hareketlerin yaygınlık kazanmasıyla bu tavrın yerini birtakım kuşku ve ithamların almasına sebep olmuştur. YDH mensubu şahıslarca işlenen çeşitli kriminal suçlar, çocukları ya da yakınlarının YDH'ler tarafından ellerinden alındığına inanan ailelerin şikâyetleri YDH olgusuna yönelik akademik ilginin artmasına yol açmıştır. Konu artık teolojinin konusu olmaktan öteye geçerek sosyoloji ve psikolojinin ilgi alanı olmuş hatta kimi zaman doğrudan bir iç güvenlik sorunu olarak görülmüştür.

a. *Yeni Dini Hareketler*: Günümüzün ilgi çekici konulardan biri olan kutsal ile modern dünya ilişkisi üzerine ortaya konulan en baskın teorinin “sekülerleşme tezi” olduğunu belirten Kızılgeçit, bu teze göre modernleşmeyle birlikte bireysel ve toplumsal olarak dinin gerileyerek zamanla yerküreden silineceğini ifade etmektedir. Ona göre modernleşme ve sekülerleşme ile birlikte dinden uzaklaşma şeklinde özetlenebilecek bu tezin savunuculuğunu yapan Batılı sosyal bilimciler, bunu dünyanın gidişatını gözlemleyerek ya da objektif bilimsel verilerin sonuçlarından ziyade ideolojik bir bakış açısıyla öne sürmüşlerdir.

a.a. *Din-Psikoloji İlişkisi Bağlamında Yeni Dini Hareketler*: Yeni dini hareketlerin tanımının disiplinler arası farklılık gösterdiğinden psikologlar, sosyologlar ve ilahiyatçılar tarafından farklı tanımlarının yapıldığını belirten Kızılgeçit, bütün bu disiplinlerin yaptıkları tanımları göz önünde bulundurarak;

- Dini duyguların yeni ifade biçimleri,
- Söylemlerinde coşkun dini, ruhi ve felsefi yaşantı vadeden birbirinden farklı oluşumlar,
- Belirli bir söylem, hareket ve karizmatik lider etrafında bütünleşen yapılar,

• Geleneksel dinlerden ayrışan ve karma dinler çatısına dayanan dini oluşumlar şeklinde YDH tanımı yapmaktadır.

Sosyal grup ve bireylerin dinle ilişkisine bakıldığında dini hayatın kendisi, dini düşünce ve kanaatler (dogmalar), dini tutum ve davranışlar ve dini tecrübeler olmak üzere üç boyutta ortaya konulmaktadır. Burada din, anlam kazandıran bir inanç ve meşrulaştıran bir rol sistemi olarak görülmektedir. Dini bir gruba dâhil olan birey kendine mal ederek içtenlikle uyguladığı birtakım açıklama modelleri ve davranış örnekleri elde ederken ikrar ve itirafla inanç içeriğini, kulluk hayatı ve ibadetle dini törenleri içselleştirmektedir. Kızılgeçit'e göre bütün bunlar kişilik yapısında farklı tecrübelerle yol açarak bireyin bir bütünlük, kenetlenme ve bir kimlik hissetmesini sağlamaktadır (Kızılgeçit, 2018, s. 35).

YDH denince Moonculuk, Mormonlar ve Hare Krishna gibi geleneksel dini yapılara yakın hareketler akla gelmektedir. Yeni dini hareketlerin psikolojisi konusunda Batı'da ilk olarak intihar kültürleri ile karşılaşıldığını ifade eden Kızılgeçit bununla ilgili çeşitli örneklerle yer vermektedir.

Kızılgeçit çalışmasında yeni dini hareketlerin psikolojisi ile ilgili üç temel soru sormaktadır:

1. Bireyi YDH'lere çeken kişilikleri veya ahlaki zafiyetleri midir? YDH'lere katılanların ortak/kült bir kişiliği var mıdır?
2. Bireyi YDH'lere üye olmaya götüren süreç nedir?
3. Üyelik bireyin akli ve ruhi durumunu etkiler mi? (Kızılgeçit, 2018, s. 39).

a.b. *Yeni Dini Hareketlere Üyelik Bireyin Arayışı mı, Hareketin Başarısı mı?* Kızılgeçit'in aktardığına göre geleneksel dinler artık insanların pratik ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayamazken sekülerleşmeye bir cevap vermek ve işlevselliğe duyulan ihtiyacı karşılamak için ortaya çıkan YDH'ler bireyin psikolojik problemleriyle baş edebilmesinde işlevsel olabilmektedir.

Sosyolojik çalışmalarda yeni dini hareketin boyutları tartışılırken Kızılgeçit'in çalışmasında YDH'nin bireye etkileri ön planda tutulmaktadır. Bireyin yeni bir dini harekete katılma sebeplerinin ve YDH'lerin birey üzerindeki psikolojik etkilerinin araştırıldığı çalışmada bireyin pratik ve psikolojik ihtiyaçları göz önünde tutularak YDH'ler psikolojik perspektiften ele alınmaktadır. Kızılgeçit bunları beş başlık altında ifade etmektedir (Kızılgeçit, 2018, s. 54-83).

a.b.a. *Mahrum Birakılmış Birey*: Mahrumiyet teorisine göre insanlar sosyal, psikolojik ve fiziksel yönden bir şeylerden mahrum olduklarında ideolojik bir grubun dinin veya mezhebin mesajını almaya hazır hale gelmektedir. Kendi hayatlarından, bakış açılarından veya inanç sistemlerinden memnun olmayan kişiler bir arayış içine girmektedir. Burada kişi ve grupların maruz kalabilecekleri beş türlü mahrumiyet vardır:

- Ekonomik mahrumiyet: Toplumda gelir dağılımından kaynaklanan bir mahrumiyetin söz konusu olduğu bu durumda birey, kendisini standardın altında görmekte ve yaşadığı bu ekonomik mahrumiyetten dolayı YDH'ler içerisinde yer alabilmektedir.

- Sosyal mahrumiyet: Birey toplum içerisinde yaşadığı yalnızlık ve yabancılaşma halinden kurtulmak için YDH'lere katılabilmektedir.

- Organizmik mahrumiyet: Herhangi bir engeli olan kişi toplumla bütünleşme hissi yaşayamamakta ve bu mahrumiyetinden dolayı yeni dini hareketlere katılabilmektedir.

- Ahlaki (etikal) mahrumiyet: Birey yaşadığı toplumun ahlak niteliğini eksik gördüğü ve bunu aşmak istediği için bu hareketlere girebilmektedir.

- Ruhsal (psişik) mahrumiyet: Her türlü maddi ihtiyaçları karşılandığı halde kişi mutlu olmayıp mutluluğu ruhsal, mistik ve metafizik şeylerde arayabilmektedir.

a.b.b. *Yabancılaşmış Birey*: Yabancılaşma, insanların kendi özünden, ürününden, kendi kimlik ve şahsiyetini oluşturan tarihi, sosyolojik ve kültürel değerlerinden, tabii ve toplumsal çevresinden koparak yabancıların egemenliği altına girmesi şeklinde tanımlanmaktadır. En önemlisi de kişi, ailesine ve toplumsal aidiyetine yabancılaşmaktadır. Bu bağlamda YDH üyelerinin aileleri ile ilişkilerinde sıkıntılar olduğu görülmektedir. Ebeveynleriyle özellikle babalarıyla ilişkileri zayıf olanlarda ve düşük özgüvenli kişilerde yabancılaşma daha fazla görülmektedir. Bireyin düşük özsaygısı, kişisel hata ve memnuniyetsizliklerinin artması, kendi özüne ve değerlerine yabancılaşması sonucunu doğurmakta, bunun neticesinde birey bu yabancılaşmayı telafi edecek araçlar aramaktadır.

a.b.c. *Kimlik Arayışında Birey*: Kimlik, belli bir toplumsal ortamda veya bir sosyal grup içerisinde kişinin kendi özvarlığının ötekenden ayrılığını simgelemektedir. "Ben kimim, neyim, neye, nasıl inanmalıyım?" sorularıyla kendini gösteren ve daha çok gençlik döneminde karşılaşılan kimlik krizleri yeni dini hareketlere üye hazırlamaktadır. Ebeveyn otoritesine karşı çıkma ile ilgili bir kriz olan kimlik krizinin bireyler üzerinde büyük etkisi bulunmaktadır. Bireyin yüzleşeceği kararları almada yetersiz olma durumu olarak ifade edilebilen kimlik krizi, ona ciddi ve ağır bir

kimlik yayılması/parçalanması tecrübesini yaşatmaktadır. Karar verememe, karmaşaya ve kalabalıklarda kimlik kaybına sebep olmakta ve böyle birinin tehlikeli ve istenilmeyen gruplar olarak düşünülen YDH'lere katılımı patolojik ve ancak terapiyle tedavi edilebilecek bir durumla doğrudan ilişkilendirilebilmektedir.

a.b.d. *Krizde Olan Birey ve Anlam Arayışı*: Önceki başlığın devamı olarak özellikle yeni dini hareketlerin 1950-1960'larda aktifleşmesinin sebebi kültürel ve siyasi krizler olarak ifade edilmektedir. YDH'ler, Batı dünyası dışında da hızla yayılmaktadır. Bu konudaki bir diğer önemli unsur olan varoluşsal engellemelerde birey niçin var olduğu, hayatının anlamının ne olduğu sorularına cevap aradığı ve uygun cevaplar bulamadığı zaman da yeni dini hareketlere yönelebilmektedir. Özellikle yaşamı anlamlı bulma kaygısı kişiyi yeni dini hareketlere götürmektedir. Kutsala giden yolda, anlam bulma arayışı önemli bir etken olarak belirtilmektedir.

a.b.e. *Dine Eğilimli Birey*: İnsan ruhunun derinliklerinde onu dine yönelten birtakım içsel faktörler bulunmaktadır. İyi bir dünyada yaşadığını düşünenler bu dünyayı aynen korumak, hayal kırıklığına uğramış kişilerse bu dünyayı temelden değiştirmek istemektedir. Dine eğilimli olma faktörü, bireyin kişilik yapısına, dinin bireyde karşılık bulduğu anlam alanına ve genelde toplumun özelde de bireyin dini olana karşı tepkisine/çoğulculuk anlayışına atıfta bulunmaktadır. Birey anomiden kaçınmak için varlığının kendisine anlamlı gelen bir yorumunu seçme ve inşa etme eğiliminde olur. Entelektüel bir arayış ya da dini bir yönelim, bireyi, ideoloji gibi olgusal alanlara yönlendirebilmektedir.

b. *Tercihin İmkân-Din Değiştirme*: Bireysel tercihlere aşırı vurguda bulunan Batı kültürü genç yetişkinlerin özgür olmalarını, kendi kararlarını kendi başlarına almalarını teşvik etmektedir. Kilisenin artık alternatif olamayacağını kabul edilmesinin de etkisiyle insanlar bireyci bir eğilimle çoğulcu bir ortamda kendilerini bulmaktadırlar. Kızılgeçit'e göre artık herkes kendine ait olanı inşa etmek ve yükümlülükten kurtularak tercih haline geçmek durumunda olmaktadır. "Yeni dini hareketlere kendim istediğim için katılıyorum ve beni mutlu kıldığı sürece devam edeceğim." söylemi hâkim olmaktadır.

Bireyin YDH'lere üyelik bağlamında tecrübe ettiği olgu aslında tercihinin imkân niteliğini görmek yani din değiştirmektir. Din değiştirme, YDH'lere geçişte psikolojik sürecin bir unsuru olarak görülmektedir. Kuşaklararası bir üye tabanı tarafından idame ettirilen temel dini kurumların aksine kendi dinlerini yayarak üye kazanmak zorunda olan, aşkın ve kutsala hemen ulaşmayı vadeden YDH'ler, ruhsal aydınlanma

ve ilhamı teklif ederek olağanüstü dini mitoloji ve semboller sunmaktadır.

b.a. *Din Değiştirmenin Psikolojisi*: Din değiştirme eylemi sadece teolojik bir tercihte bulunma eylemi olarak kabul edilmemektedir. Antropologlar din değiştirmenin makul açıklamasını kültürel güçlerle izah ederken sosyologlar din değiştirmeyi açıklayarak toplumsal faktörlere dikkat çekmektedirler. Psikologlar en büyük etken olarak insan ruhunun iç işleyişini ifade etmektedirler. Kızılgeçit'in Paloutzian'dan aktardığına göre manevi dönüşüm anlamına da gelen dini dönüşüm şu şekilde gerçekleşmektedir (Paloutzian, 2013, s. 110).

1. Aynı din ve dünya görüşüne bağlılıktaki artma veya azalma,
2. Bir din veya dünya görüşünden tamamen farklı bir din veya dünya görüşüne geçme,
3. Aynı dini gelenek veya dünya görüşünün belirli bir kısmında meydana gelen değişim,
4. Aynı din veya dünya görüşünün benimsenmesine devam edilse bile tamamen farklı amaç veya belli bazı amaçları benimsenmesi,
5. Öz tanımlamasını değiştirmek ya da kendi görüşünü adapte etme,
6. Yeni öğelerin seçimi ile doğrudan ya da dolaylı olarak hayatın amacının, nihai ilgiye olan ihtiyacın karşılanması.

b.b. *Yeni Bir Dine Geçişin Modelleri*: “Yeni bir dine geçişte kişiyi neler etkilemektedir? Kültür mü, insanlar mı, dinin temel esasları mı?” sorularını soran Kızılgeçit, yeni dine geçişin entelektüel, duygusal, mistik, deneysel, yeniden uyanış ve zorlama motiflerinin, din değiştirme ve dindarlaşmayı etkilediğini vurgulamaktadır. Birey merkezli bir yaklaşımla din değiştirme olayını kişinin kendisini tatmin edecek bir hayat tarzı bulma gayretinde olduğu aktivist görüşle izah etmektedir (Kızılgeçit, 2018, s. 88).

Kızılgeçit, YDH'lere katılımı yapısal uygunluk koşullarını Dawson'dan aktarmaktadır. Buna göre insanların YDH'lere katılımlarına ilişkin yapısal uygunluk yedi koşula bağlanmaktadır:

1. YDH'lere katılım hâlihazırda var olan sosyal ağlar ve kişilerarası bağlarla gerçekleşmektedir.
2. YDH'lere katılan acemiler üzerinde özel üyelerle kurulan etkili bağların daha derin katılımlara yönlendirdiği ifade edilmektedir.
3. Acemilerin grubun üyeleri ile kurdukları yoğun etkileşim, dönüşümün başarısı ve yeni üyelerin kalıcılığı açısından büyük önem taşımaktadır.
4. YDH'lere katılım, hareket dışı sosyal bağların çok az ve zayıf

olması ile yakından ilişkilidir. YDH'lere yeni üye olan daha fazla özgürlük sahibi bir kimsenin yemek, konferans veya meditasyon seansı davetini kabul etmesi daha olası olmaktadır.

5. Gruba dâhil olma daha zayıf ideolojik tabanlara sahip olmakla yakından ilişkili görülmektedir.

6. Bir YDH'ye katılma olasılığını düşünmeye eğilimli insanlar, ilgili dini felsefi literatürü okumakta ve "Hayatın anlamı nedir? Tanrı var mıdır? Ölümden sonra hayat var mıdır?" gibi büyük sorular ile ilgili ciddi düşünceler üretebilmektedir. Dini eğilimli bireyin arayışı bu başlık altında düşünülebilmektedir.

7. YDH'ler üyelerine genellikle abartılı kendine güven, bir kimsenin yaşamı üzerindeki güç ve kontrol hissi veren özel ve genel bilgiler gibi pozitif ikna edici unsurların yanı sıra basit materyal, sosyal yardım, güvenlik, yeni kariyer olanakları ve prestij imkanı gibi doğrudan ödüller sunmaktadır.

b.b.a. *Beyin Yıkama Modeli*: Kızılgeçit'e göre insanların YDH'lere hangi sebeplerle katıldıkları, söz konusu hareketlerin hangi vasıtalarla toplumsal bir taban bulabildiği ve bilhassa gençlerin bu hareketlere neden ve nasıl katıldığı soruları temel problem alanlarının başında gelmektedir. Beyin yıkama/brainwashing, anlaşılabilir, akıl almaz ve hatta büyüsel yöntemler kullanılarak insan aklını kontrol altına almak veya düşünsel ve ideolojik bir dönüşüm yaratmak amacıyla doğrudan ya da dolaylı olarak yapılan her türlü sistemli telkin, yönlendirme ve baskıyı içeren uygulama ve propaganda tekniği olarak tanımlanmaktadır (Kırman, 2010, s. 171). Kızılgeçit'e göre beyin yıkama teorisinin YDH'lere katılımı gerçekleşen din değiştirme, gerek din değiştiren için gerekse din değiştiren kişinin arkadaş ve ailesi için potansiyel bir utancı barındırma algısı ve bu süreçte karşılaşılan ve açıklanamayan durumların izahı için başvurulan bir yaklaşım olarak görülmektedir.

Beyin yıkama teorileri genel olarak iki kategoride ele alınmaktadır. İlk kategoride yer alanlar ilk nesil veya klasik; ikinci kategoride yer alanlar ise ikinci nesil veya modern olarak adlandırılmaktadır. Din değiştirme bağlamında aktarılan pasif ve aktif din değiştirme modelleri ile birlikte düşünüldüğünde klasik beyin yıkama teorisi din değiştirmeyi bireylerin dışındaki faktörlere bağlayarak determinist bir tarzda açıklayan pasif model kategorisinde yer alırken modern beyin yıkama teorisi her iki kategorinin (pasif ve aktif) özelliklerini taşımaktadır.

● **Klasik Beyin Yıkama Teorisi**: Fizyolojik ihtiyaçların istismarı olarak ifade edilebilir. Kişinin sosyal hayattayken ihtiyaç duyduğu her türlü fizyolojik ihtiyacının yönlendirilmesi, müdahale edilmesi ve istismar edilmesidir. Kişi tam olarak kontrol altına alınmakta; fiziksel zayıflık

ve tükenmişlik yaşaması için telkinlerle, yönlendirmelerle ya da ihtiyaçlarının kısıtlanması suretiyle baskı altında tutulmakta, inandığı bütün değerlerin anlamsız ve ispatlanamaz olduğu tükenmişlik duygusunu yaşaması için bireye belirsiz bir yazgısının olduğu ifade edilmektedir. Burada kişiye suçluluk ve aşağılama duygusu tattırılarak içinde bulunduğu durumdan kurtulma durumu olmadığı hissiyatı verilmekte ve bunlardan sonra birey kendi haline bırakılmakta, salıverilmekte ve kişide çözülme yaşanması beklenmektedir. Klasik beyin yıkama yöntemi özellikle canlı bomba olarak kullanacak kişilerde uygulanmakta olan demode bir tekniktir.

• Modern Beyin Yıkama Tekniği: Her türlü olumlu ve olumsuz duygunun kullanabildiği yeniden sosyalleşme durumu bulunmaktadır. Sevgi, kabul görme, iyilik gibi olumlu duygularla korku suçluluk ve günah gibi olumsuz duygular istismar edilmektedir. Kişinin hayatı bir bütün olarak kuşatılmaktadır. Bir bütün olarak sistemli bir şekilde yeniden şartlandırılan birey böylece yeni dini hareketin içerisinde yer almaya gönüllü olarak karar vermektedir.

c. *Lider ve Üyelerinin Psikopatolojisi*: Yeni dini hareketlerin en önemli unsuru karizmatik liderlerdir. Bu liderlerin psikolojik profili nasıldır? Bu konuda çeşitli çalışmalardan yola çıkarak liderlerin genel özelliklerine değinilmiştir. Karizmatik liderlerin;

- Çılgın mesihler oldukları,
- Karizmatik nitelikler taşıdıkları,
- Kavga etseler de yüz kızartıcı suç işleseler de sorgulanmadıkları,
- Sahte peygamberler olarak değerlendirildikleri,
- Şizofren ve manik depresif özellikler gösterdikleri,
- Narsist ve toleranssız oldukları vurgulanmaktadır (Kızılgöçer, 2018, s. 108-118).

Sonuç olarak eserde din-sekülerleşme, hareket-birey ilişkisi psikoloji perspektifiyle ele alınmaktadır. Buradaki ilk çıkarım, sekülerleşmenin başlangıçtaki temellendirildiği niteliğiyle devam etmeyeceği hatta kutsalın daha arzulu bir şekilde yaşanmasına imkân sağlanmış olacağıdır. YDH'lerle dinin değeri hakikat olmaktan çok kültürel bir kaynak olarak ön plana çıkmaktadır. Sosyal bir gerçeklik olarak YDH'ler sürekli olarak inançlarla tanzim edilmiş, özelleştirilmiş ve bürokrasiye boğulmuş bir sosyal düzende; insanların sosyal ilişkilerini yeni tarzlarla tecrübe edebildikleri sosyal laboratuvar imkânı sunmaktadır.

Çalışmada, YDH'ye geçişin sebebini bireyin geçmişinde arayan

psikolojik kayıtların olmayışı ve karşılaştırma gruplarından yoksun olmasının bu çalışmaların güvenilirliğini zedelediği ifade edilmektedir. Dikkate alınması gereken bir diğer hususun da dini ve ruhsal problemleri anlamak ve üstesinden gelmek için akıl sağlığı hizmetleri sağlayıcılarının eğitimi olduğunu ifade eden yazar konuyla ilgili danışmanların, kendilerine başvuranların dini inançları hakkında bilgi sahibi olmasının daha faydalı bir danışmanlığın sunulmasında önemli olduğunu vurgulamaktadır.

YDH'lerin mevcut üyeleri ve eski üyelerinin psikolojisini keşfetmek için daha uygun olan yeni ölçeklerin kullanılması ihtiyacını dile getiren yazar DSM-IV ve DSM-V tarafından da YDH'lerin anlaşılması için farklı ve yeni yaklaşım önerildiğini belirtmektedir.

Bir saha araştırması niteliği taşımayan bu eserde, yurtiçinde yapılan çalışmalar dikkate alınmakla birlikte yurtdışında yayınlanan ve YDH'leri psikolojik perspektifte inceleyen çalışmalar temel alınmıştır. Bu bağlamda; Saliba'nın *Understandig New Religious* isimli çalışmasındaki *The New Religious Movements in Psychological Perspective* bölümü ve *Psychology and The New Religious Movement* makalesi; Lilliston ve Shepherd'in *New Religious The Movements and Mental Health* makalesi çalışmanın temel kaynaklardır. Din psikolojisi alanında yeni dini hareketleri psikolojik olarak ele alan ilk çalışma olan kitapta; dipnotlar hemen hemen her sayfada ek-sik ve hatalı kullanılmış olup kaynakça için de aynı durum söz konusudur. Bazı cümleler oldukça uzun kurulmuş, birçok yerde cümle başı ile sonunda anlam kopması oluşmuştur.

Kaynaklar

Kirman, M. A. (2010). *Yeni dini hareketler sosyolojisi*. Ankara: Birleşik Yayınları.

Kızılgeçit, M. (2018). *Yeni dini hareketlerin psikolojisi*. İstanbul: Marmara Akademi Yayınları.

Lorne L. Dawson. (2014). Yeni dini hareketlerin katılımcıları ve nedenleri. S. T. Sancar. (içinde) *Yeni dini hareketler tarihsel, teorik ve pratik boyutlarıyla* (s. 207-229). İstanbul: Açılım Kitap.

Paloutzian, R. F. (2013). Bugünkü din psikolojisi biliminin bütüncü konuları. (içinde) *Maneviyat psikolojisi temel yaklaşımları ve ilgi alanları* (s. 29-60). Ankara: Phoenix Yayınları.

